



Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



# TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

## NORDENS QVINNOR.

1878.

20:e årgången.

2:a häft.

### Innehåll:

	Sid.
9. Frågan om kvinnans rätta ställning i samhället och familjen, 2. Af <i>L. H. Åberg</i> .....	67.
10. Leopold och Anna Maria Lenngren. Bref ur afidne fru Egges efterlemnade samling handskrifter af utmärkta personer .....	80.
11. Skäl för kvinnan vid Nordiska festen i Upsala 1878 af <i>K. Wicksell</i> .....	86.
12. † H. W. B. Kurra Götma .....	91.
13. Ibsens »Samhällets stötter» af <i>A— Str—</i> .....	98.
14. Dansen, poem af <i>Audax</i> .....	112.
15. Mönster .....	114.
Minneslista för tidningsläsare. Förteckning öfver vinsterna vid Handarb. Vänners lotteri, 19 Dec. 1877. Se omslaget.	



STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

## 9. Frågan om kvinnans rätta ställning i samhället och familjen.

### 2. Om kvinnans plats uti och betydelse för det menskliga samhället i allmänhet.

För utredningen af de frågor, som tillhöra den andra delen af vårt ämne, måste vi först och främst söka angifva de allmänna fordringar, som måste ställas på en deras tillfredsställande lösning. Såsom dessa fordringar kunna vi i största allmänhet angifva, att man bör tillförsäkra kvinnan en samhällsställning, som är förenlig på en gång med hennes allmänna betydelse och sedliga ändamål såsom menniska och med den specifika karaktär, som tillhör henne såsom kvinna — m. a. o. möjliggör full samstämmighet mellan det allmänt menskliga och det specifikt kvinliga.

Det berättigade i en dylik fordran torde först och främst framgå ur den utredning, vi sökt gifva af familjen och dess väsentligaste förhållanden. Ty uppfattas familjen såsom ett organiskt helt i sträng och egentlig bemärkelse, så följer deraf ovilkorligen, att könen, som inom henne hafva sina särskilda, ehuru innerligt till ett enda helt förenade funktioner, böra anses, med bibehållande af sitt allmänt menskliga ändamål, ega sina särskilda sedliga uppgifter. Men med än större lätthet framgår den nämnda satsen ur erkännandet af det allmänna människovärdet, endast fattadt i sitt tillbörliga djup. Ty detta erkännande måste då innebära, att man gifver ett fullt berättigande, icke blott åt det menskliga i allmänhet, utan ock åt alla de former, i hvilka det framträder och uppenbarar sig.

Detta har den kristna religionen gjort, hvilket är *en af anledningarna*, till att denna religion kunnat så grundväsentligt bidraga till en högre uppfattning af qvinnan.

Den uppfattning af det allmänna människovärdet deremot, som blott velat tillerkänna helgd åt det allmänt menskliga, det för alla gemensamma och åt de särskilda människorna, endast så vidt de äro uppenbarelser af detta, har, under sitt rop på samma rättigheter och skyldigheter för alla, väl tillförsäkrat qvinnan erkännande af hennes allmänna människovärde, men deremot låtit detta ske på bekostnad af det särskildt qvinligas rätt och helgd.

I sin bjertaste form framträder en sådan åsigt hos dem, som nekat *all* psykisk åtskilnad könen emellan och fordrat den allra fullständigaste likhet i deras sociala ställning. Man har mot en sådan åsigt anmärkt, dels att den hvilar på en ytlig och oorganisk uppfattning af menskligheten i allmänhet, som vill göra det allmänt menskliga, det för alla gemensamma gällande på bekostnad af de särskilda individuella anlagen, dels att den saknar blick för qvinnans omätliga betydelse just såsom qvinna, dels äntligen att dess genomförande svåriligen kan stå tillsammans med ett familjelif i egentlig bemärkelse. En verklig organisk ordning inom familjen låter nämligen näppeligen tänka sig, utan att makarna åtminstone inom henne hafva olika funktioner. Och då nu, efter hvad vi i denna uppsats första del haft tillfälle att anmärka, gemensamheten dem emellan måste innebära, att intet enda menskligt intresse hos någon dera kan tänkas, som ej af det äktenskapliga förhållandet väsentligen modifieras, så följer, att äfven deras lifsuppgifter i det hela måste gestalta sig väsentligen olika. Man måste m. a. o. hafva blicken öppen för könsens individuella egendomligheter och deras deraf beroende olika lifsuppgifter i allmänhet, så framt man skall kunna tänka sig dem inom familjen ställda i ett organiskt förhållande till hvarandra.

Detta har sin grund deri, att inom det organiska lifvet behålla de särskilda organen sin sjelfständighet, hvilken inom vår ändliga värld framträder i motsatsens form, hvadan ock hvarje organism här mer eller mindre är en enhet af motsatser. Naturen sjelf synes ock på flera sätt lägga hinder i vägen för en ordning, sådan som den nu i fråga varande. Den nämnda åsigten har ock derföre ofta så till vida modifierats, att man sett sig nödgad att antaga en *gradskilnad* könen emellan, men dervid har man ock stannat, så vidt nämligen fråga varit om den psykiska åtskilnaden, och någon annan rör oss icke här. Det ena könet skulle då inom menskligheten anses stå lägre än det andra.

Ehuru det visserligen funnits tänkare af första ordningen, hvilka stält qvinnan högre än mannen <sup>1)</sup>, så är det likväl i dylika fall vanligast, att man förfar på motsatt sätt och i qvinnan ser en lägre form af det allmänt menskliga, hvilket med särskildt afseende på de båda könens liffsuppgifter vill säga, att hon, beträffande sin duglighet till lifvets särskilda värf, skiljer sig från mannen derutinnan, att »hon är i hvarje fall sämre».

En dylik åsigt finna vi redan hos Plato. Drifven af intresse för den grekiska qvinnans höjande ur det djupa förfall, hvori hon i intellektuelt och sedligt afseende befann sig, men ur stånd att kunna uppvisa någon särskild sedlig uppgift för henne, fördes denne store tänkare derhän att fordra den fullständigaste möjliga sociala likställdhet könen emellan — ända derhän, att qvinnan t. o. m. borde deltaga i krigiska värf. Endast genom att fullständigt afstå från all qvinlighet, kunde

---

<sup>1)</sup> Exempelvis må nämnas vår genialiske landsman, Med. Pr. Is. Hvasser; enligt honom eger qvinnan betydelsen af att vara sedlighetens omedelbara organ och vårdarinna på jorden, representanten för allt ideelt och upphöjdt, hvars uppgift är att återföra den af naturen sjelfviske mannen till aktning och kärlek för detta. Äfven den tyske filosofen Fichte, från hvilken Hvasser obestriddigen hämtat flera af sina läror om kärleken och äktenskapet, tenderar i viss mån åt samma håll. (Jmf. vår ofvan citerade afhandl., pag. 102 o. följ.)

hon här vinna erkännande såsom människa och sedligt väsen. Emellertid anmärkte han, att qvinnan vore i hvarje fall sämre än mannen. Äfven i nyare tider hafva dylika åsigter mer eller mindre konsekvent framställts.

Huru lätt sådana åsigter som de nu nämnda föras öfver till den motsatta, som väl vill åt qvinnan bevara hennes qvinlighet, men låta detta ske mer eller mindre på bekostnad af hennes allmänna mensklighet, synes af det nödtvungna erkännande, på hvilket vi ofvan fästat uppmärksamheten, och som ofta i olika former och mer eller mindre bjert framkommer, att qvinnan — n. b. till ett specifikt manligt värf — vore sämre än mannen, eller i allmänhet att hon i en eller annan mening stodé lägre än han. Detta erkännande tillhör ej uteslutande Plato och andra antika tänkare, utan har, om än i mildare form, framkommit äfven i senare tider. Visserligen behöfver det ej omedelbart utesluta möjligheten af ett erkännande af qvinnans allmänna mensklighet och menniskovärde och kan sålunda ej heller vederläggas *blott* genom framhållandet af detta, så framt man ej deri vill inlägga en djupare betydelse än den, i hvilken uttrycket ofta fattas. Ty, om hon än inom menskligheten intoge en lägre plats än mannen, så innebure dock ej detta, att hon öfver hufvud vore från denna mensklighet ens i något afseende utesluten. Så till vida är man dock inne på en väg, som syftar åt detta håll, som qvinligheten måste anses lägga hinder i vägen, om ej för menskligheten öfver hufvud, så dock för dess fulla utveckling. Och likasom man, sedan erfarenheten visat qvinnan vara mindre väl lämpad för en afgjordt manlig lifsuppgift än mannen, lätt drifves från förnekandet af all andlig åtskilnad mellan könen till antagandet af en gradskilnad i detta afseende — likaså föres man från denna ståndpunkt till den, då qvinnans menniskovärde och menniskorätt få vika för intresset för hennes särskilda betydelse såsom qvinna.

Att rent af vilja förneka qvinnokönets menniskovärde, lär väl nu mera svårligen falla någon förständig menniska in. Men detta hindrar ej, att man i en eller annan punkt kan om qvinnan utsäga sådant, som i sjelfva verket ej står väl tillsammans med detta hennes menniskovärde. Vanligast röjer sig en dylik tendens i bemödandet att i teori och praxis fränkänna henne menniskans fulla sjelfständighet eller utesluta henne från sådana sfärer och intressen, från hvilka dock ingen menniska rätteligen borde uteslutas. Att fritt förfoga öfver hjerta och hand och sin person i allmänhet, att sjelf bevaka sina rättigheter och bestämma sitt lefnadsyrke, att fritt tänka öfver livets viktigare frågor m. m. d. — allt sådant anse vi vara en oförytterlig rättighet för hvarje menniska, hon må vara qvinna eller man. Och dock, huru ofta får man ej höra dem fränkännas qvinnan eller, hvilket är än värre, äfven då de i princip erkännas, huru många hinder lägga ej våra sociala förhållanden i vägen, för att hon af dem komme i full besittning? Det är, i bästa fall, intresset för qvinligheten, som dikterat detta, men man har beklagligen, huru mycket man än må bedyra motsatsen, parat med detta intresse, en så låg uppfattning af denna qvinlighet, att den blott kan vinnas på det allmänna menniskovärdets och menniskorättens bekostnad.

Sin gemensamma rot ega alla dessa oriktiga åsigter deri, att man förestält sig, att någon strid skulle på något sätt och i någon mening ega rum mellan den fulla menskligheten och den fulla qvinligheten, så att båda endast genom mer eller mindre ömsesidiga jemkningar skulle kunna bringas i öfverensstämmelse, vid hvilken jemkning, allt efter olika intressen, än den ena, än den andra fått gifva vika. I så bjerta former som dem, i hvilka vi nu framstält dem, hafva visserligen dessa åsigter jemförelsevis sällan framträdt, och då mer i form af mer eller mindre medvetna paradoxer, än allvarligt menade

läror. I princip kunna de väl för närvarande anses såsom öfvervunna. I detaljer och utförande fortleva de emellertid. Det är den gamla motsatsen mellan allmänt och enskildt, som här ännu ej blifvit öfvervunnen.

I utvecklandet, fasthållandet och det konsekventa genomförandet af en verldsåsig, som kan öfvervinna denna motsats, se vi sålunda den första förutsättningen för möjligheten af en tillfredsställande uppfattning af qvinnans värde och lifsuppgift. En sådan verldsåsig, för hvilken vi här icke kunna närmare redogöra, skulle då, beträffande människans sedliga uppgift, framhålla, att å ena sidan kan denna *ej* egentligen och närmast anses ligga deri, att i sin person förverkliga det allmänmenschliga, hela slägtets idé, utan fastmer i att förverkliga sig sjelf i sin sanning, sitt eget gudaartade väsen, å andra sidan måste människan, i följd af allas ursprungliga organiska samlif, härigenom ställa sig i ett innerligt förhållande till andra, såsom gemensamt med dessa utgörande en lem i samma hela. Hon måste se sig sjelf i det hela och det hela i sig sjelf. Detta är den *sanna* betydelsen af den gamla, så ofta missförstådda satsen: »Homo sum et nihil humani a me alienum esse puto» (Jag är en människa och anser intet, af det menschiska tillhör, vara för mig främmande).

Fasthålles nu detta och lämpas det särskildt på qvinnokönet såsom sådant, så kunna de nämnda falska föreställningarne och tendenserna undvikas och en af förutsättningarne för full samstämmighet mellan det allmänt menschliga och det qvinliga vore för handen.

Härmed hafva vi dock endast angifvit en af förutsättningarne för en rätt uppfattning af qvinnans värde och bestämelse, och denna är af mycket allmän natur. Oss återstår att söka, om än i största allmänhet, angifva, hvori qvinnans särskilda lifsuppgift består, och hvilket förhållande den i följd häraf intager till mensklighetens sedliga uppgift i det hela,



samt förutsättningen för att rätt uppskatta den, icke blott i följd deraf, att den är en mensklig lifsuppgift vid sidan af andra, utan äfven i följd af den särskilda beskaffenhet, som tillhör den just såsom qvinnans specifika lifsuppgift. Då den tydligen måste vara beroende af qvinnans egendomliga anlag, blir vårt första värf att söka i allra största korthet antyda några konstanta egenskaper hos dessa anlag.

Detta måste emellertid vara förenadt med betydande svårigheter. Oberoende af den direkta erfarenheten kan endast en fantastisk och godtycklig konstruktion tro sig kunna i detta afseende uppgifva något med bestämdhet. På denna väg kan nämligen ej ens det faktum deduceras, att menskligheten skall fördela sig i tvänne sådana former som den manliga och den qvinliga. Hvad åter erfarenheten angår, så måste det ännu alltjemt förblifva vanskligt att af den samma draga några bestämda slutsatser. Till qvinnans egendomliga naturanlag skulle man nämligen förnämligast sluta från hennes lämplighet eller olämplighet för den ena eller andra arten af verksamhet. Men då de verksamhetsferer, i hvilka qvinnan hittills haft mer allmänt tillfälle att försöka sig, äro mycket få, och man från enstaka exempel naturligtvis ej kan draga några allmänna slutsatser, så erbjuder ett sådant förfaringssätt flera egendomliga svårigheter. Vi skola emellertid söka att, så vidt möjligt oberoende af sådana fakta, som kunna anses härröra af historiskt gifna förhållanden, leda oss till någon konstant egenskap hos qvinnan, hvarigenom hon kan psykiskt skiljas från mannen. Endast i förbigående anmärka vi, att, om man ej i historien ser ett verk af en blind slump, utan betraktar henne såsom en mensklighetens fortgående utveckling under de eviga makternas ledning, så måste sjelfva denna utvecklingsordning vara något, som kan ur eviga orsaker förklaras, och som derföre ej kan anses såsom en ren tillfällighet. Vi säga visst icke, att människoslägtet bör dröja vid det hi-

storiskt gifna såsom det högsta uttrycket för sant och rätt. Vi påstå blott, att hon i detta kan finna en hänvisning på det sanna och rätta, den eviga makt, som leder mensklighetens öden mot dess mål. Men lemnom detta och sök om, så vidt möjligt oberoende af det historiskt gifna, ett svar på frågan om kvinnans egendomliga naturanlag! För vinnandet af detta syfte måste vi, af skäl som framgå af det sagda, mer fästa oss vid hvad kvinnan *är*, än vid hvad hon *icke är*.

Hos mannen förefinnes, enligt vår mening, mer sinne för det hela och alltomfattande, hos kvinnan åter för det enskilda, det inom sig sjelft slutna och allbestämda. Mannens individualitet bestämmes och beherskas mer afgjordt af en det hela genomträngande enhet eller lifsprincip, hans lif af en allt ledande grundtanke, hans anlag kunna, med tillhjälp af en starkare abstraktionsförmåga, mer ensidigt utbildas i en viss riktning — kvinnans individualitet deremot röjer sig i det mångfaldiga, mindre visserligen beherskad af en enhet, men också derföre mer bibehållande de särskilda momentens egendomligheter, hennes lif ledes mer af en rik känsla för det innerliga i alla förhållanden, hennes anlag fordra ock derföre en mer allsidig utbildning. Enligt ett mer filosofiskt språkbruk kunde detta så uttryckas, att individualiteten hos mannen företrädesvis röjer sin sjelfständighet, hos kvinnan företrädesvis sin innehållsrikedom. Vål må det vara sant, att mannens intressen äro mer omfattande, men denna omfattning är vunnen på abstraktionens väg, genom bortseende från det för hvarje sak egendomliga. Rikedomen må här vara större, men den är vunnen på bekostnad af det enskilda och egendomliga hos hvarje moment i det, på hvilket den är rik. Hos kvinnan deremot kunna visserligen intressena vara färre, men hvarje särskildt intresse får här bibehålla sitt värde för sig eller hvarje särskild sak omfattas här just i sina egendomligheter och låt

vara sina tillfälligheter med mera intresse <sup>1)</sup>. I sin urartning framträder det förra såsom köld och likgiltighet för lifvets enskilda förhållanden, alstrande slapphet i moraliskt afseende och svikande af troheten i det lilla, det senare, såsom småsinthet och pedanteri, alstrande fördomsfullhet och den moraliska förvändhet, som bedömer eget och andras värde efter jemförelsevis obetydliga förhållanden och egenskaper, hvardera vanliga i synnerhet hos äldre, ogifta medlemmar af de respektive könen.

En sådan uppfattning af de egenskaper, som i psykiskt afseende åtskilja könen, eger stöd i flera erfarenhetsfakta. För att här ej fördjupa oss i enskildheter, må vi blott anföra några exempel. Vi fästa oss dervid, såsom nämnt är, mera vid hvad qvinnan faktiskt visat sig duglig och skicklig att uträtta, än vid hvad hon faktiskt *ännu* icke kunnat åstadkomma, ty detta senare måste väsentligen bero, af hvad hon hittills *varit i tillfälle* att kunna göra och icke göra. Något, som då först och främst faller i ögonen, är den skarpa iakttagelseförmåga och ömma omvårdnad om allt, äfven det minsta och obetydligaste, som för qvinnan är i så hög grad utmärkande. Häri ligger hos henne ingenting konstladt och onaturligt, hvilket först framträder i och med hennes begynnande urartande. Just i följd häraf eger ock qvinnan en förmåga att öfver allt omkring sig sprida trefnad och lefnadsglädje, den vi fåfängt söka hos medlemmarne af det andra könet. Härtill kommer hennes naturliga färdighet att reda sig i och lämpa sig efter lifvets olika förhållanden, förklarlig endast derigenom, att hon af naturen eger sinne för det mångfaldiga och enskilda och i följd deraf, utan att behöfva anlita en lång och mödosam re-

<sup>1)</sup> För våra filosofiskt bildade läsare och läsareinnor vilja vi uttrycka skillnaden så, att individualiteten hos mannen företrädesvis röjer sig såsom en *formell*, hos qvinnan åter företrädesvis såsom en *total* enhet i mångfald (= enhet i allhet).

flektion, kan i dessa förhållanden uppspåra det rätta. Härtill kommer ett rikt känslolif och en rik fantasi, som, just emedan de äro ursprungliga och fullt naturliga, mindre lätt, genom att urarta till blödighet och fantasteri, leda qvinnan på afvägar, än den man, som af en eller annan anledning fått dem hos sig rikare utbildade.

Fasthålla vi sålunda, att qvinnan i allmänhet eger ett mer utbildadt sinne för det enskilda och allbestämda, än mannen, så måste tydligen en förutsättning för en högre uppfattning af henne just såsom sådan eller med andra ord för att inse, att det öfversinliga och eviga kan uppenbara sig just i det qvinliga i dess specifikt qvinliga bestämdhet, vara den, att det gudomliga sjelft uppfattas icke blott såsom oändligt upphöjdt öfver det ändliga, utan jemväl såsom fullt närvarande i allt, äfven det mest individuella och enskilda, det, som kan förefalla oss människor såsom det minsta och obetydligaste, hvilket åter å sin sida måste förutsätta, att det sjelft är oändligt innehållsrikt. Och just deri, att det för människan är så svårt att komma till insigt i denna sidan hos det öfversinliga, just deri se vi den förnämsta anledningen, till att man så ofta på ett eller annat sätt velat anvisa qvinnan en lägre ställning inom menskligheten än mannen.

Mången af våra läsare och läsarinor torde undra, hvad vi i sjelfva verket härmed mena. Vi skola i korthet söka förklara oss. — I den mån människan inser, att den henne omgifvande, för de yttre sinnena fattbara verkligheten ej uppfyller de fordringar, som måste ställas på det, som skall kunna erkännas vara i och genom sig sjelft, inställer sig hos henne ett oafvisligt behof att gå tillbaka till något, som likasom döljer sig bakom all den tillfällighet, som möter henne i verlden. Hon känner behof af något nödvändigt, något, som är fritt från all vexling och ofullkomlighet. Till en början fattar hon då detta såsom den allmänna naturkraften, själen i

universum. Individerna vexla och förgås, men den allmänna, hela universum genomgående lifsprincip, som alstrat dem, och för hvilken de under sin försvinnande tillvaro tjenat såsom medel, varder evigt bestående. En verldsåsig, som stannar vid ett sådant antagande, benämnes, som bekant, *panteism*. Under dess förutsättningar kan man tydligen ej tänka sig, att det gudomliga — här den allmänna verldskraften — skulle såsom sådant kunna fullständigt uppenbara sig i det enskilda, ty detta är till sin natur försvinnande och intigt. Verldskraften är nämligen fattig på allt innehåll, den är arm och abstrakt, i sjelfva verket blott en egenskap eller sida hos det ändliga. Men just här visar sig det otillfredsställande i en sådan åsigt. Det eviga och oförgängliga kan väl ej behöfva det vexlande och förgängliga såsom förutsättning för sin oändliga herrlighet och makt. Gud måste ega allt, hvad han för sitt lif behöfver, oberoende af en sinlig och förgänglig verld. »När Honom är ingen förvandling eller ljus och mörkers omskiftelse.» Detta måste innebära, att Gud har sitt innehåll eller är i och genom sig sjelf och oberoende af den ändliga verldens vexlande mångfald, m. a. o. att det gudomliga i och genom sig sjelft är oändligt innehållsrikt. Ansatser till en sådan verldsåsig finnas redan inom den förkristna bildningen. För judendomen var Jehovah väsentligen ett öfver verlden stående allmäktigt väsen, som genom sin fria vilja frambragt eller skapat den ändliga verlden, hvilken helt och hållet berodde af hans minsta vink, och Plato höjde sig på spekulationens vingar upp till en öfversinlig verld af andliga och eviga idéer. Djupast och renast hafva dock de nämnda sanningarne fått sitt uttryck i den kristna religionen. Detta har skett derigenom, att kristendomen afgjort och bestämdt fattat Gud såsom ett personligt väsen och det i den bemärkelsen, att det personliga just utgör hans innersta väsen, hvadan ock det gudaartade hos menniskan, det, som har ett sant värde hos henne, är

hennes personliga lif, under det allt annat blott i förhållande till detta kan hafva någon betydelse: »Tro mig, qvinna, den stund skall komma, då man hvarken i Jerusalem eller på berget Garizim skall tillbedja Fadren; Gud är en ande, och de honom tillbedja, skola tillbedja i anda och sanning.» I följd häraf har det lyckats kristendomen att öfvervinna det gammaljudiska uppfattningssätt, enligt hvilket Gud vore något för människan och den ändliga verlden mer eller mindre yttre. Han är på en gång höjd öfver eller fri från ändlighetens brist (»bor i ett ljus, det ingen tillkomma kan») och dock i denna ändlighet fullt närvarande, han lefver i människans bröst och har genom sin outgrundliga kärlek uppenbarat sig i menniskonatur, ja i den mot frestelsen kämpande, den för sanningen lidande, döende människan.

I den kristna kyrkans treenighetlära har nu den tanken, att det öfversinliga och gudomliga är personligt och i och genom sitt personliga lif oändligt innehållsrikt, sökt sig ett om ock till formen mindre fullkomligt uttryck. Bestämt uttalas äfven denna sanning i kristendomens läror, att Gud är kärleken, och att verlden i sin sanning är ett Guds rike af andar eller personliga väsenden, inom hvilket rike ej de särskilda medlemmarne för det helas skull lida någon inskränkning i sitt sjelfständiga lif, utan alla lefva i och genom hvarandra i ömsesidig kärlek inbördes. Långe dröjde det emellertid innan människoförståndet kunde tillegna sig det väsentliga i dessa höga läror, om det annars kan sägas hafva dermed lyckats den dag i dag är. Af alla filosofiska åsigter, som hittills historiskt framträdt, är det emellertid den af vårt lands sjelfständigaste tänkare, Ch. J. Boström, utvecklade, som klarast och fullständigast framhållit den sanningen, att det gudomliga är personligt och genom sin personlighet oändligt innehållsrikt samt såsom sådant närvarande i allt.

Om det nu är en sanning, att vi hos kvinnan företrädesvis finna sinne för det enskilda och individuella, så är det klart, att en djupare uppfattning af hennes värde såsom sådan måste bero derpå, att man har blicken öppen för den nämnda sanningen. Också finna vi, att kvinnans värde aldrig fullt uppskattades inom den förkristna bildningen. Först kristendomen har lärt menskligheten att låta det qvinliga komma till sin rätt, och detta så, att icke blott hennes människovärde, utan framför allt det specifikt *qvinliga* genom den kristna verldsåsigten fått sitt fulla erkännande. Men blott småningom kunde kristendomens höga läror i teori och praxis göra sig gällande i all sin renhet och allt sitt djup. De kristna folkens historia har besannat Jesu liknelse mellan himmelriket och surdegen. Ur medeltidens dunkla skymning träder oss till mötes föreställningen om himladrottningen, den kyska jungfrun, för hvilken cheruberna tillbedjande nedfalla, på samma gång riddareväsendet visar oss samma tankeriktning, genomförd på det världsliga området. I sin innersta kärna syfta dessa företeelser, trots alla de missriktningar och all den orena nitälskan, hvarmed de blandades, dock obestriddligen till en djupare uppfattning af kvinnoidealet, ett erkännande icke allenast af kvinnans människovärde, utan äfven af det qvinligas helgd, just såsom sådant. I nyare tider har uppfattningen af kvinnoidealet genomgått flera olika facer, särskildt hvad angår förhållandet inom de högre samhällslagren. Mekan och modren inom reformationstidens patriarkaliska familj är icke verldsdamen i Ludvig XIV:s salonger; den sjelfsvåldiga qvickhet från qvinliga läppar, som under senare delen af 1700-talet gemensamt med neologiens heroer riktade sina angrepp mot familjelifvets grundvalar, lika väl som emot altaret och tron, tillhör icke den mer än fordom om sin rätt och sitt värde medvetna kvinnan i våra dagar. I allmänhet kan man säga, att i den mån människolifvets mer innehållsrika och innerliga

sida skarpere framhållits, i samma mån har äfven en djupare uppfattning af qvinnan fått göra sig gällande.

Vi hafva nu sökt angifva det allra allmännaste af de egenskaper, dem vi ansett vara för qvinnan utmärkande, samt de allmännaste förutsättningarna för att rätt uppskatta qvinnans höga värde och bestämmelse. Vi gå nu att af det sagda göra tillämpningen på frågan om hennes rätta plats i samhällslifvet.

(Forts.)

## 10. Leopold och Anna Maria Lenngren.

(Bref, tillhöriga afidna enkefru Hilma Egges f. Lehnberg efterlemnade manuskriptsamling <sup>1)</sup>).

*Bref från Leopold till Kommerserådet Lenngren.*

Min högtärade Broder.

För några veckor sedan blefvo mig Fru Lenngrens nyss utkomne poetiska skrifter från onämnd hand tillsände. Då jag ej kan tvifla, om hvarifrån gåfvan härleder sig, tillåte min Bror, att jag, fastän sent, och på det sätt jag nu för tiden kan, nemligen genom lånad hand, derföre betygar min uppriktiga tacksamhet.

Någon ting i denna bok behagar mig icke, jag tillstår det, i lika grad med allt det öfriga; det är *Titeln*. Att säga *Fru Lenngrens Försök i skaldekonsten*, förekommer mig som att säga *Sergells Försök i Sculpturen*. Hvad man i *Företalet*, och med högsta rätt, upphöjer till *Classiska Mästerstycken*, borde kanske ej på *Titelbladet* kallas blotta *Försök*.

<sup>1)</sup> Fru H. Egge var sondotter af Biskop M. Lehnberg och dotterdotter af Krigsrådet O. Åhlström, hvilken var gift med en syster till Kommerserådet Lenngren.



Sedan Ödet ville, att dessa skrifter icke skulle utkomma medan jag ännu hade ögon att läsa dem, är jag glad, att det åtminstone skett medan jag ännu har öron att höra dem läsas. Jag har igenkänt det mesta. Det var förut tryckt; äfven i mitt minne. Åtskilligt nytt har jag likväl funnit, och af lika högt värde med det förut bekanta. Deribland är *Fröken Juliana* en kostbar perla — *Cornelius med strumporna i hand; Min salig hustru med karpusen och snusdosan*, må kunna förliknas med Hogarths lustiga teckningar. Till detta slag räkne man äfven, om man änteligen så vill, *Äreporten, Besöket i Prestegården, Porträtterne* och några andra; ehuru, genom det finare vett, som i dem råder, tillräckligt åtskilde från blotta skratritningen. Men högt deröfver måste utan tvifvel sättas *Papegojan, Pojkarne* m. fl., äfven *Blunt, Mirza, Herrns och Fruns Morgonconversation*, framför allt *Betti, Gumman, Födelsedagen, Idyllen öfver d. 1 November*; och huru kan jag minnas dem alla. Det är här förnuftet eller den ädla känslan, som synbarligen gömmer sig under behagen af den naivaste målningsårt. Denna art af målning var Fru Lenngrens triumf och hennes hemlighet. Man har aldrig till en mera förunderlig grad ägt konsten att skildra hvardagslifvet i sina minsta detaljer; att med ohärmlig grace uttrycka dess ringaste ämnen och att, i bakgrunden af dessa små jollerstycken, likväl alltid låta skönja en *moralisk alfvarlighet*, som förvärfvar dem på samma gång aktning och beundran. Stundom midt i skämtleken öfverrumplas man af höga eller rörande drag. Så utgöra, till exempel, de sista stropherna af *Idyllen öfver d. 1 November*, en af de sublimaste bitar, som vårt språk har att upvisa. Fru Lenngren skref ej, eller ej vanligen, i de högsta slagen af Skaldekonst; men hennes verser äro utan motsägelse de fullkomligaste, som blifvit hos oss gjorda. Hon skapade sitt slag. Äfven hos andra nationer vet jag ingen att jemföra med henne. Den, som i ett visst sällskap en gång

försvarade, att Fru Lenngren vore ett större och rarare phænomen i Litteraturen, än Fru Staël, var en Riddare med Gud och äran, och jag är färdig att göra mig till hans Vapnesven. Fru Lenngren öfverträffar Fru Staël så mycket som Naturen i sin ordentliga skönhet öfverträffar Naturen i sina spelande sällsamheter; så mycket som sann poesi öfverträffar excentrisk prosa; så mycket som talangens fullkomlighet i ett visst slag, öfverträffar dess ovanliga, men ojemna och icke högsta berömlighet i allmän Författarekonst; så mycket änteligen, som den ädla inskränkningen till sitt eget köns värde och förträfflighet, öfverträffar en förunderlig blandning af Qvinna och Man, som hvarken har någonderas hela värde eller uppfyller någonderas rätta bestämmeelse.

Jag har hört att Fru Lenngrens arbeten blifvit ganska väl emottagna af allmänheten. Detta försonar mig till många delar med den. Rätta tiden att utgifva dem, hade likväl varit för 10 eller 12 år tillbaka. Från den ena ändan af riket till den andra skulle man då hört helt andra bifallsrop. Publiken har sedan dess blifvit bortvänd från dessa ämnen; dels kanske äfven något förvillad i sitt omdöme af en svärmande sekt, som försökt att sätta nonsens och skamlöshet i stället för förnuft och talang; och som i kraft af att hålla oblygt fort, till en del lyckats. Men det gifves alltid några förnuf-tiga. Det skall isynnerhet komma att gifvas en efterverld, som *skall skilja agnarna från hvetet; och agnarna skola kastas — på sophögen.* Äfven gossarne på skolbänken skola då med åtlöje nämna dem, som nu för tiden kalla sig *sitt folks strängaspel*; men nationen skall vara stolt öfver att hafva ägt Fru Lenngren. Var det äfven, min Bror, och fördrag resten af lifvet, så godt som den oersättliga saknaden medgifver. Bror har vid ungefär min ålder, ännu ögon och helsa; lägg till rikelig utkomst och ett osmädadt namn. Jag känner den, som har ingen ting af allt detta, och får ändå lof att hålla

god min, så godt han kan under *sista Acten af Skådespelet*. Lef väl min Bror, och glöm ej alldeles en gammal vän, som i fall rätt känd till sina tänkesätt för min Bror och dess hus, skulle troligen varit ansedd med mindre långvarig likgiltighet; men som utan afseende derpå aldrig uphör att vara

med högaktning och uppriktig tillgifvenhet  
min högtärade Broders

ödmjukaste tjänare

*Leopold.*

Stockholm d.

Mars 1820.

---

*Stockholm Lördagen den 21 Januari 1826.*

Högtärade käraste Broder!

Emottag mitt sena men varma tackoffer för presenten af den *andra upplagan*. Allt hvad som upplifvar eller blott angår minnet af den stora bortgångna Skaldinnan rör mig lifligen. Jag finner med nöje några tillagda nya stycken, och deribland mästerbiten *Mårten Holk*. Min önskan vore, att ännu tvenne andra hade kunnat tilläggas. Men det skall ske, det skall ske en dag i framtiden. Hvarken den andra eller den tjugonde upplagan skall blifva den sista af dessa förträffliga Skaldestycken.

Låt mig dock säga med uppriktighet, att jag sett med missnöje det illa passande ordet *Skaldeförsök* ännu behållas på titelbladet. När modestien går öfver sin gräns, förlorar den sin effekt och får anseende af affektation. Hvad som, genom egenheten af slag och förträffligheten deri, icke finner sin like någonstädes, kan ej rimligen bära namn af försök. Så gerna måtte man kalla Eneiden, *Försök till ett Episkt poem* och Napoleons campagner för hans *Försök i Krigskonsten*. Åf-

ven blygsamheten hos den närmaste af anhöriga rättfärdigar ej ett sådant förringande. Ogilla, om Bror så tycker, mitt omdöme; men förlåt uppriktigheten deraf.

Icke nog: Jag behöfver förlåtelse för ännu mera; ty äfven redaktionen synes mig ej sådan den borde vara. Mig har väl blifvit sagt att någon princip dertill vore svår att finna, men jag tror det icke. Fru Lenngren har skänkt oss poemer af ett visst allvarsamt slag, hvori hon kanske blott är jemförlig med de största skalder hos oss, eller åtminstone mindre synbart öfverträffar dem. Sådana äro t. ex. *En blick på grafven, Hymnen, Adams och Evas morgonsång* m. fl. Men samma mäterhand har och tecknat en mängd större och smärre taf-  
lor af satirisk natur eller lefvande naif skönhet, hvarmed i hela Europas litteratur ingenting finnes eller kanske någonsin skall finnas jemförligt. Jag ville att Samlingen begynt med dessa sistnämnda och varit såsom en senare afdelning åtföljd af de förra. Framför begge skulle jag hafva satt den odödliga *Invokationen*, både såsom ett slags förespråk och såsom en Skaldelära af det yppersta värde. Ännu en gång, ogilla min fritalighet; men förlåt den för det nit, hvarifrån den härleder sig.

När Ludvig XIV frågade Boileau, hvem han ansåg för det största bland då lefvande snillen i Frankrike, svarade han, som Bror påminner sig, utan ett ögonblicks besinnande: *Molière*. Om någon gjorde mig samma fråga, skulle jag svara: Kellgren, Fru Lenngren, Tegnér äro Sveriges största Skalder; men hvem af dem bör hållas för störst, det må Apollo sjelf säga. Jag vågar det icke. Hvad jag vet är blott, att alla våra öfriga stora Skalder finna hos andra nationer, åtminstone sina likar om ej sina mästare; då Fru Lenngren ensam säkerligen ej funnit eller kanske skall finna någondera.

Farväl gamle hedersvän. Lef ännu länge sund och lycklig, respekterad för egna förtjenster och öfverstrålad af en

Makas odödlighet, hvars beröm skall fortvara och tillväxa, så länge svenskt språk talas och skrives eller blott läses och förstås. Amen.

Tro att det är med den största högaktning och den san-  
naste tillgifvenhet som jag har den äran att alltid vara

Min Högtärade K. Brors

Ödmjukaste tjänare  
*Leopold.*

(Obs. Underskrifterna med den blinde skaldens egen hand.)

*Bref från Anna Maria Lenngren till förf:n af "Jacobinen".*

Min nådiga Grefvinna.

Mitt dröjsmål at besvara et bref i alla afseenden af så mycket värde som det hvarmed jag af min Grefvinna blifvit hedrad, har ej kunnat äga någon annan orsak än sjukdom. Sådant har gjort mitt förhinder och är det enda, som torde gälla till ursäkt för minsta uppskof at fullgöra den angenäma-  
ste skyldighet.

Om jag möjl. kunde hoppas at mina små skaldeförsök ägde någon slags förtjenst, skulle väl ingenting smickra mig mer än beröm af mitt eget kön. I alt fall finner jag mig för-  
bunden til den varmaste ärkänsla för den åtanka, min Gref-  
vinna behagat visa mig genom en så prägtig compliment, till  
hvilken jag blott önskade mig vara förtjent. Den skulle ofel-  
bart sätta min egenkärlek på det farligaste prof, om jag ej  
viste huru lätt det händer et snille af brillante imagination  
at slösa med blomster, och at det ofta skänker hela bouqueten  
åt den, som knapt förtjenar en liten blomma. Det rika och  
eleganta språk, hvarpå min Grefvinna behagat säga mig så myc-  
ket granna saker, surprenerar mig därför mindre än den god-  
het och det förtroende, hvarmed min Grefvinna täckts omfatta

min okända person. Jag känner mig på det lifligaste rörd  
deraf och skulle anse för en lycka att kunna göra mig värdig  
en så ädelt tillbuden vänskap.

Jag får den äran återställa Jacobinen med ödmjuk tack-  
sägelse för det nöje mig blifvit unnadt at få genomläsa denna  
interessanta Saga. Den som har genie at författa et Stycke  
till plan och utförande af sådant värde som detta, behöfver  
visserligen ej adressera sig till mig om rättelser, hvilka sä-  
kert ej äro af nöden, men i all händelse af ingen kunde gö-  
ras fullkomligare än af min Grefvinnas egen hand.

Jag innesluter mig uti min grefvinnas fortfarande grace  
och har den äran att med största högaktning vara

Min N. Grefvinnas

ödmjukaste tjänarinna  
*Anna Maria Lenngren.*

Stockholm d. 2 Nov.

1798.

---

## 11. Skål för Qvinnan.

Föreslagen vid nordiska festen i Upsala 1878.

Vårt horn vi höja sist i qvällen sen  
För dessa tjusande och hulda väsen,  
Som täckt emellan polkan och fransäsen  
Här hvilat ut vid fädrens bautasten.

Liksom ibland en daggfrisk blomsterkrans  
En ungmö ses kring någon grafvård vira,  
De festens allvar mildt ha velat sira  
Med skönhet, smakfullhet och elegans.

Låt klinga högt fanfarernas musik  
 Och må vårt vin i gyllne strömmar rinna  
 För hvarje blåögd, hvarje nordisk qvinna,  
 Och helst om hon är ung och skön — och rik!

---

Ty rikedom är qvinnans sanna smycke,  
 Allt annat är till sist fåfänglighet.  
 En täck, en älsklig ega kan vårt tycke,  
 Vår aktning hon, som eger fastighet.

Mitt tal kan synas mörkt — man lärt af mamma  
 Och lefver kanske ännu i den tron,  
 Att aktningsvärd och aktad är detsamma —  
 O hvilken ljuf — men bräcklig illusion.

Nej vill vår hyllnings rätta grund du röna,  
 Vill på det vackra mynt, dig smickret gaf,  
 Randskriften ock du se — välan min sköna,  
 Antagom endast, att i mistning af

De egodelar efter mor och fader,  
 Som nu din lefnadsstig gör jemn och glatt,  
 Du vore en af dessa myriader  
 I urblekt kappa, tarflig schäferhatt,

Och bodde på en vind i Rackarnäbben  
 Och sydde på maskin med ifrig fart —  
 Då, som på hafvets springflod följer ebban,  
 Beundrarskaran skulle glesna snart.

Ja han, som nu sin rygg så sirligt bugtar  
 Och i din huldhets solsken fröjdar sig —  
 Jag vill ej öfverdrifva, men jag fruktar,  
 Han då på gatan väjde knapt för dig.

Förstås, om utom nål- och tråd-talanger  
 Du alltjemt egde skönhet och behag,  
 Nog kunde ännu vankas komplimanger —  
 Blott af ett litet mera vanskligt slag.

Hur sorgligt stranda ej de tankar höga,  
 Du haft om männens ridderliga slägt,  
 När första ungväl med lorgnett i öga  
 På allmän väg dig förolämpar käckt.

Dock dylikt är ju endast småförtreter,  
 En sömmerska vid nålstygn snart blir van,  
 Hon hör förströdd på sprättens artigheter  
 Och skyndar bort att finna bröd för da'n.

Men, som en qvinnas matlust är så liten,  
 Har mannen i sin vishet ordnat så,  
 Att också frukterna af qvinnofliten  
 I rättvis proportion må vara små.

Alltså, förmår hon icke småsten smälta,  
 Skall tvänne medel blott hon finna på:  
 Det ena är att tappert sy och svälta,  
 Det andra medlet sämre är ändå.

---

Du ädle Birger Jarl, du vise Oscar,  
 För hvilken *rätt* var äfven qvinnans rätt,  
 Ert verk går framåt; om man ock ej brådskar,  
 Hvert sjette sekel dock ett framsteg sett.

Men fastän hela fördel'n och behaget  
 Af rätt till arf och gods hon har förvärfvt,  
 Det fattas dock att ge ett ord i laget  
 Åt dessa små, som ingenting ha ärft.



För folkets söner öppnas lärdomsskolen  
 Och för dess döttrar ladugårdens dörr,  
 När Hans ur kojan går till biskopsstolen,  
 Får Greta vackert mjölka kor som förr.

Ja, egde hon ett hufvud ock den väna,  
 Mer ljusst och klart än någon landets son —  
 På enkla pall'n med stäfvan mellan knäna —  
 Se der dess plats i ärans panteon.

Hon föddes ju att verka i det lilla,  
 Att herska under Hymens milda bloss  
 I hemmets verld, den solbeglänsta, stilla —  
 Vid sidan af en supig man, som slåss.

Först krossad under lefnadshjulets ekrar  
 För henne öppnas skall en utsigt fri,  
 Ty, efter hvad trovärdigt folk försäkrar,  
 Kan hon bli salig lika väl som vi,

Om nämligen i ruelse och ånger  
 Från lifvets flärd hon tar en snabb reträtt,  
 På jernvägsresor sjunger Sankeys sånger  
 Och stickar strumpor åt Tamulers ätt.

---

Dock, natt är ej så lång, att dag ej randas,  
 Och ibland andra mod, som gått i qvaf,  
 Skall en gång Nordens qvinna, att få andas,  
 Ha kastat detta andens snörlif af.

Dess kind af tvång och af förnedring lågar,  
 Det halft förqväfda bröstet vill ha luft:  
 Hvar finns en filosof, som neka vågar,  
 Att qvinnan, äfven hon, har fått förnuft?

Så må hon bruka det, må klart och rent  
 Hon skåda med de ögon, himlen gifvit,  
 Ej vandra som en blindfödd genom lifvet  
 Och få sin syn först, när det är för sent.

Ej lekboll mer i fanatismens yra  
 För första bästa vinkelpredikant,  
 Hon njute menskans rätt, den heligt dyra,  
 Att fritt få döma mellan vrängt och sant.

Ja, döma — hvarför icke sönderrifva  
 Ett orättfärdigt bud, som säger: män  
 Må ega rätt att landets lagbok skriva  
 Och qvinnan — rättighet att lyda den.

Nej, må vi hellre glädjas åt den dagen,  
 Då genom henne och för hennes skull  
 En anda varder rådande i lagen,  
 Just som hon sjelf, så mild och kärleksfull,

Då utan öfvermod och rätt förtryck  
 Den starke får ge stöd, den svaga skonas,  
 Den felande upprättas och försonas  
 Af egen kraft, ej mer af mannens nyck,

Och äktenskapet, alltför ofta en  
 Beslöjad slaftjenst eller död förstening,  
 Får sluta i en öm men fri förening  
 Medborgarinnan och medborgaren.

Ty hvem kan tvifla mer att så, just så,  
 Och ej till lekverk blott och ögonfägnad  
 I tidens morgon var af skaparn ämnad  
 »Den tröst, som sig till mannen hålla må.»

Då hvilar längese'n i glömskans elf  
 Allt hvad vi nu till qvinnans lof orera:  
 Man plägar ej med fraser proklamera  
 En sak som redan faller af sig sjelf.

Men storma en gång mot vår fria kust  
 Barbarer, afundsjuka mot vår lycka,  
 Och vilja de i våldets band förtrycka  
 Hvad vi fått kärare än lif och lust,

Då sätten sjelfva svärdet i vår hand,  
 I Nordens mör, och ingen fegt skall bida,  
 När eldade af Er vi gå att strida  
 För älskad frihet, älskadt fosterland.

Då, vid trumpetens smattrande musik,  
 Ej vin, men blod vi vilja låta rinna  
 För hvarje ädel, hvarje värdig qvinna,  
 Ung eller gammal, fattig eller rik.

*K. Wicksell.*



## 12. H. W. B.

### Kurra gömma.

(Teckning efter naturen.)

Det var en qväll i min lefnads vår,  
 Då re'n jag nalkades tretti år  
 Och hunnit vishet och minnen samla  
 Och whist-erfarenhet bland de gamla. —

Som hvarje stadig, belevad man,  
 Med goda tonen jag grep mig an,  
 Åt glacer, lunkade lugnt françaiser,  
 Var flat, vred hatten och sad' fadaiser.  
 Men när som glacen och dansen flytt,  
 Begynte alla bli barn på nytt.  
 Vid gafflars gny och vid os af stekar  
 Der blef ett ropande efter lekar,  
 Mot hvilket förr på allshärjarting  
 De Sviars mummel var ingenting.  
 Ett silfverklingande ljud förkunnar  
 Utur de smäktande tärnors munnar  
 Densamma önskan, som hörs med dån  
 Ifrån en målbruten krigets son.  
 Leklusten skrifvare här betager  
 Och fruar der — ett sorteradt lager!  
 Knapt har väl Oberons pipa haft  
 En mera lifvande kollerkraft.  
 Hos alla flammade lekens låga;  
 Men hvilken lek? var en annan fråga.  
 Då tänkte någon på »jeux d'esprit»;  
 Dem fann man klokast att låta bli.  
 En känslig man hördes rådet hitta  
 Att såsom »blindbock» i knä få sitta  
 Och känna, hvem han befann sig hos.  
 Det rådet vann ej de skönas ros.  
 »O nej», så ropa de sköna, ömma:  
 »Då är det bättre att »kurra gömma»  
 Och ledas fram, utan all kontakt,  
 Af aningsfull, sympatetisk makt.»

Vid dessa orden i stilla susning  
 Bland barnen spordes en glad förtjusning,

En genklang innerst i själens grund,  
 En fröjd, som biens i svärningsstund.

Två ungmör först, som i hjertat kände  
 En aningsfullhet förutan ände,  
 Bort i en kammare smögo sig;  
 Hvad der de gjorde är doldt för mig.  
 Men bland oss öfriga fans en prydlig  
 Herr underlöjtnant, fullkomligt tydlig  
 Att se för hvarje mamsell och fru.  
 Han skulle göras osynlig nu.  
 Som andra fåglar på andra ställen  
 Så flög den älsklige upp i qvällen  
 På fönsterpalln, der hans sköna bild,  
 Af rullgardinen från verlden skild,  
 Sig endast viste för himlens stjernor.  
 Ett ilbud gick till de begge tärnor,  
 Och in de kommo med pilens fart,  
 I hopp att finna sin löjtnant snart.  
 De sökte allt hvad de nånsin hunno.  
 Af längtan kindernas rosor brunno.  
 Här slogs på gafvel en kak'lugnsdörr,  
 Hvars oskuld aldrig betviflats förr.  
 Der genomsöktes en spegellåda,  
 Hvad skönt den letande der fick skåda,  
 Men säkert icke en skymt det var  
 Af någonting synonymt med karl.  
 I hemsk förtviflan vår ena tärna  
 Nu ville blicka mot nattens stjerna  
 Och lätta så sin betryckta själ.  
 Men då, o himmel! hvad såg hon väl?  
 Ej måne, stjernor och ändlös ether  
 Och hvad det allt så poetiskt heter,

Men på den förlåt, som gömde allt,  
 En dunkel vålnad, en drömgestalt  
 Sig för den trånandes blickar tedde.  
 Mot bilden hon sina armar bredde  
 Och kringslöt — honom och ropte säll:  
 »Jag hunnit målet... Arell! Arell!»

Nu, att vår hjertes triumfer råga,  
 Han order fick att ur rummet tåga  
 Och täcktes utnämna min person  
 Till attaché vid sin legation,  
 Ty så det brukas i spelet kille.  
 Nå väl, vi gingo, och ödet ville,  
 Att väderkornet oss ledde dit,  
 Der punschbuteljerna med sin svit  
 Af tomma glas våra blickar mötte.  
 Vi der vår framtids bekymmer blötte,  
 Och mäkta tappre vi följde se'n  
 Det bud, som kallade oss igen.

Derinne satt man i stilla väntan,  
 Högtidlig frun och högtidlig jäntan,  
 Liksom, när åskan i trakten går,  
 I bäfvan hela naturen står.  
 Men deras blickar, min känslas aning,  
 Ett okänt något, drog strax min spaning  
 Bort till ett spelbord uti ett hörn.  
 Der slog jag ned, som den stolta örn...  
 Och fann mitt rof. En cacherad dufva  
 Med gyllne lockar och ögon ljufva  
 Satt bakom bordet i samma skick,  
 Som förr ur Fogelbergs händer gick  
 Den jordiskt blyga, men himmelskt täcka  
 Cupido-bilden uti sin snäcka.

Då skrek jag till, ty min själ blef lätt:  
 »Jag hunnit målet, Jacqueline, Jacqueline!»

Men grymma parcer vårt lif befalla,  
 Och ingen sällhet är utan galla.  
 En chorus ljud: »Göm sig sjelf, mon cher,  
 Så får han märka hur godt det är!»  
 Mer grymt har ej Radamanthus, Minus <sup>1)</sup>,  
 Ja, inte ens Consistorium minus  
 En yngling dömt, som på ödets bud  
 Fått tretton qvartalnars longitud.  
 På dörren strax mina bödlar skicka  
 En klyftig fru och en dito flicka,  
 Som skola leta mig åter fram.  
 Af domen slagen med skräck och skam,  
 Jag arme står der, så blek som lakan;  
 Af fasa reses mitt skägg på hakan.  
 Men här får nåden ej gå för rätt:  
 Jag måste gömmas för menskors ätt.  
 Väl fins ett klädsåp, mien ödets gyckel  
 Har lagt beslag på dess enda nyckel.  
 Klädhängarn nu i tamburen är  
 Mitt sista hopp. Jag vill hänga der  
 Min arma kropp bland de andra plaggen  
 Och göra ända på lefnadsaggen.  
 Men, som det förr Papageno gick  
 Uti ett likartadt ögonblick,  
 Så några damer — Gud vet, hur många —  
 Ur qvalet rädda mig, arma, långa.

Om du, som hör hvad jag pladdrar här,  
 Ej bland de utvaldas skara är,

<sup>1)</sup> I st. f. Minos (Licentia poetica för rimmets skull).

Som hos Dima — ers bland ljus och kronor  
 Med sylpher, genier och matronor  
 Fördansar tiden, olympiskt säll,  
 Som myggen dansar på sommarqväll, —  
 Om du är bannlyst, som knapt är troligt,  
 Så vill jag säga dig något roligt.  
 Der står en soffa, historien lik,  
 På stora minnen och ära rik,  
 Der, som på Helikon förr i tiden,  
 De nio fruar i tyll och siden  
 Ha tagit säte; ty Helikon  
 Är alltför trångt för de aderton.  
 Nå väl, de nio, som miskund kände  
 Med Phoebussonen i hans elände,  
 En plats så vänligen bjödo mig,  
 Visst icke jemte, men — *bakom* sig.  
 Hvem kunde sådan avance försaka?  
 Mitt lefnadsmod kom med ens tillbaka.  
 Jag ville famna med tusen tack  
 De huldad aderton knän, — men ack!  
 Åt tacksamheten och allt dess värde  
 De stränga nornor ej så beskärde;  
 Ty min lekamen förutan rast  
 På soffan stufvades in i hast.  
 Så smal och rak, som jag der mig sträckte,  
 Har mången ättling af Bambus slägte  
 Inlurendrejats i Svea land.  
 Till trogen vakt om sitt contraband  
 Sig satte fruarna vid hvarannan  
 (Det vet jag bättre än någon annan).  
 Med florsschawletter fick sedan jag  
 Beslöja resten af mitt behag.  
 Och nu vårt sällskap sig månde öka



Med frun och flickan, som skulle söka.  
 Att väl de sökte, det tror jag nog,  
 Ty fasligt långt det på tiden drog.  
 Skrattsalfvor hörde jag utan ände,  
 Men föga vet hvad för öfrigt hände;  
 Ty hvad jag såg i den tysta vrån,  
 Var visst ej litet — långt derifrån! —  
 Men ej upplysande att betrakta.  
 Jag hörde fruarna hviska sakta  
 Af ömt deltagande för min lott,  
 Men sjelf befann jag mig ganska godt.  
 Jag låg rätt mjukt — och ej kyligt heller,  
 Som kanske någon sig föreställer.  
 Alltnog, jag höll mig vid lustigt mod,  
 Liksom en prins i en bagarbod.  
 Jag låg och drömde, som när man blundar,  
 Om österns doftande balsamlundar,  
 Med sköna damer och tillbehör...  
 Då, pang! en örfil af stor valeur  
 (Så stor, att knapt jag förnyar rönet  
 Utaf det svaga, men täcka könet)  
 Dref illusionerna rakt sin kos  
 Och hela fruarnas mängd derhos.  
 Det hände så, att vår mö, som letat  
 Sitt hopp förgäfves och ifvern retat,  
 Grep sist schawletterna hurtigt an  
 Och — mig, som ormen i gräset, fann.  
 Jag låg der ensam uti min kurra:  
 Då blef ett jubel, ett skratt, ett hurra,  
 Som ganska väl kunnat räcka än,  
 Om ej min trognaste barndomsvän —  
 En smörgås — dragit mig snällt ur brunnen  
 Och på begabbarna stoppat munnen.

Ack, hvad en smörgås ger contenance!  
 Honny, honny soit qui mal y pense!

---

Men du, min läsare, som vill draga  
 En sens moral utur hvarje saga!  
 Här kan du lära, när du är brydd,  
 Att söka fruarnas gunst och skydd.

---

### 13. Ibsens "Samfundets stötter".

#### I.

»Skaldens förhållande till sitt folk» är ett ämne, som kan ses ur mera än en synpunkt. Det innefattar icke blott utredningen af det understöd, diktaren mottager af sin omgifning; dit bör äfven räknas det sätt, hvarpå han återgifver det sjäslif, som rör sig inom denna hans omgifning. Är han en tolk af sitt folks sjäslif, eller är han det icke? är i detta afseende en grundfråga. Har han såsom skald rättighet att vara det eller icke? är en annan fråga, som, så underligt det än kan höras, man ofta på fullt allvar framställt och ännu stundom vill framställa. »Poesien för hennes egen skuld» är ingen nyhet från i dag, men än i dag finner hon sina försvarare och förkämpar. Vi, som dock nu mera i lifvets alla förhållanden äro så ytterst praktiske, vi borde väl vara de förste att erkänna nyttan af en vaxelverkan mellan verkligheten och diktningen, tycker man, men vi göra det i sjelfva verket långt ifrån alltid, och om vi också stundom nödtvungne göra det i orden, så är detta allt. Vi hafva ju knapt att uppvisa en enda författare, hvars verksamhet bär vitne om en sådan uppfatt-

ning af förhållandet mellan verklighet och dikt. Vi hafva dertill allt för litet, oakadt vår ständigt prisade höga folkbildning, lärt oss reflektera öfver vårt inre själslif och öfver företeelserna i det oss omgifvande samfundslifvet. Hos andra folk har förhållandet åter vid olika tider ställt sig på ett annat sätt. Skalderne hafva på sitt sätt behandlat de frågor, som vid vissa tidsskeden voro afgörande för folkens utveckling och derigenom gjort det lättare för deras omgifning att tränga in i dem och taga del af dem.

Hos oss har detta, som sagdt, sällan varit fallet; brödralandet har att i närvarande stund uppvisa två verkliga skalders, som, kanske mera än de fleste andre, vetat att fatta och tillfredsställa detta behof af samband mellan dikt och verklighet. Sedan Björnson upphört att företrädesvis från det idylliska folklifvet söka ämnena för sin diktning, har han i »En fallit» och »Redaktören» för oss pekat på vrångbilder i *vårt* dagliga lif och sednast i »Kongen» och »Magnhild» velat visa på ohållbarheten af *vår* sociala ställning. Ibsens hela utveckling tyder på att äfven han känner nödvändigheten af att gifva dagens samfundsfrågor en skaldisk behandling. Efter epiken i »Fru Inger til Östråt» kommer den allmänna psykologien i »Brand» och »Peer Gynt», efter hvilka de praktiska spörsmålen finna sitt fulla uttryck i »Samfundets stötter».

Här stå vi midt uppe i dryftningen af de företeelser, som dagligen inom och utom oss möta våra blickar. Fenomenen finna sin förklaring och handlingarna, typiskt framställda, återföras till de åskådningssätt, ur hvilka de framsprungit, de verkande orsakerna blottas i grund. Man behöfver icke vara pessimist för att öppet erkänna, att lögnen och förställningen äro utmärkande grunddrag i vår tids samfundslif. Ibsen har här dragit i härnad mot lögnen, och han har med sin öfverlägsna begåfning som dramatisk diktare lyckats att inom den tränga ramen af ett skådespel i fyra handlingar låta slaget

träffa hydran i flere af de olika skepnader, i hvilka hon dagligen uppträder ibland oss.

Det kan icke vara någon blott tillfällighet, att först Björnson i »Kongen» säger, att »lögnen är institution», detta i afseende på vårt politiska samlif, och sedan i »Magnild» djerft upprepar det samma i fråga om vårt familjlif, och att slutligen Ibsen framträder att förfäktas samma sats. »Lögn kalder jeg det», säger Lona Hessel i scenen med konsul Bernick i andra akten af »Samfundets stötter», dermed afseende hans förhållande både såsom medborgare och familjfader, och ett ögonblick sednare frågar hon honom: »hvad ret har du til at stå der du står?» Sjelf säger han i en följande scen: »efter det du hört i går, vil du begribe at hele min tilværelse er ødelagt, hvis sandheden kommer for lyset.»

Dermed ligger hela ställningen klar för oss. »Lögnen är institution» i denne mans både enskilda och offentliga lif. Men Ibsen polemiserar icke ensamt emot den särskilde typ för ett visst slags menniskor, ännu mindre för ett visst slag af affärsmän, hvilken må hända mången kan vara böjd att se i konsul Bernick. Det sätt, hvarpå författaren tecknar hela den ena sidan af hufvudpersonens omgifning, den som företräder det stora flertalet, visar tydligt, att det är åt samfundet i dess helhet han måttat slaget. Lögn är allt hvad dessa menniskor röra sig med, från adjunktens uppbyggelsebok i praktband och damernas för offentligheten afsedda filantropi ända till den nu för tiden allt för väl kända kaffeservisen, som skall vara en tacksamme medborgares hedersgåfva till en redlig och framstående medborgare.

Konsul Bernick är också i Ibsens skådespel representanten för det i våra dagar oftast och i alla lager af samhället förekommande slaget af menniskor. Han är öfverlägsen de flesta andra, och för att i skådespelet kunna framstå såsom en typisk personlighet måste han naturligtvis vara det, men detta

låter endast skefheterna i hans skaplynne, sådant detta under tidernas lopp utbildats, framstå ännu skarpare. En gång då han, som Lona Hessel säger, lefde der ute i en stor och frigjord verld, som gaf honom mod till att sjelf tänka fritt och stort, var han kanske också orörd af all den lögn och tomhet, på hvilken vi nu höra honom sjelf tillstå att hela hans tillvaro är bygd. Men samfundet, sådant det utgjorde ett föregående utvecklingsled till det, i hvilket vi nu lefva och hvilket skalden just tecknar, detta samfund, redan då anstucket, grep honom med sina polyparmar och formade honom efter sin anda. Den luft, han från barndomen insupit, gjorde honom kanske också lättare tillgänglig för de dåliga inflytelserna. Hur mången sådan Bernick hafva vi icke midt ibland oss, hvilken det icke ens behöfts så många genomgripande omständigheter som i skådespelet för att göra till hvad han är? Äro icke vi nutidens menniskor, om vi rätt pröfva oss sjelfva, litet hvar en sådan frukt af en förvänd samhällsordning?

Förställningen alstrar lögnen, brist på oegennyttig och god vilja tomheten, och sjelfviskheten blir dagens lösen. Sådant är Bernick, och just därför lämpar han sig väl för att vara en representant af det moderna samhället. Men till sin ursprungliga natur är han icke så genomförderfvad, han lika litet som hvar och en af oss andra eller samhället i dess helhet. Vårt ursprung ur en absolut godhets källa och tillvaron af en sedlig verldsordning, på hvilken vi måste tro, förbjuda oss det; lögnen, sådan den uppammats under jagten efter de egna fördelarne, har ensam gjort honom och samhället till hvad de äro. Midt under åskådarnes ögon se vi också hos honom försiggå den fullständiga förändringen till det bättre, så snart han endast af en utifrån tillstötande omständighet erhållit impulsen dertill. Denna omständighet är i skådespelet återkomsten af den man, hvilken för honom fått offra sitt

namn och sin heder, och af den qvinna, hvilken han bedragit på sin kärlek. Att begära det denna impuls skulle komma inifrån honom sjelf är en orimlighet, då man betänker vanans makt öfver menniskan.

Man har emellertid, med ett tvifvel på grundligheten af den förändring styckets hufvudperson genomgår, velat påstå att hans straff icke står i något rimligt förhållande till hans förvillelser. Men hvad är straffet, om det icke ytterst afser endast den felandes upprättelse? Och på uppriktigheten af denna kan ingen här tvifla, ty redan långt innan följderna af det brott, Bernick står färdig att låta föröfvas, hota att falla tillbaka på hans eget hufvud och krossa hans stoltaste framtidsdrömmar, har tanken på det brottliga i hans ställning och i hans handlingssätt gripit honom. Detta underhandlande med samvetet, som börjar redan i andra akten och så ypperligt målas i scenerna med Aune och med adjunkten, visar detta mer än väl. Och när han sedan har segrat öfver en falsk fåfänga och i sanningen återfunnit sin egen bättre natur, hvem kan väl då tvifla på att han ju icke skall blifva kvar i sanningen.

Sanningen är det mål, till hvilket Ibsen liksom hans store landsman och skaldefrände vill leda sin samtid. Björnson ropar också på sanningen. Vid den fest, som för någon tid sedan gafs för honom i Kristiania, gaf han t. ex. oförtydligt uttryck åt detta sitt sträfvande, och man kan vara fullkomligt öfvertygad att hvad han då yttrade, kom ur hans innersta hjerta; svårare kan väl nämligen ställningen knappast vara för konsul Bernick, då han för sina bedragne medborgare blottar de orena bevekelsegrunderna för allt sitt görande och låtande, än hvad den var för Björnson, då han nödgades erkänna att till och med den norske bonden, hvilken han dock alltid visat sig så högt älska, och med hvilken han så ofta stält sig solidarisk, i sitt jemförelsevis obesmittade naturlif brister i sanningen. Båda skalderna vilja föra till sanningen och för

Ibsen lyckas detta också, vid det han under diktandet vädjar till den människokärlek, som alltid står den sanne skalden till buds.

Men, frågar man kanske härvid, hvarför lyckas det då icke lika väl för Björnson t. ex. i »Kongen», der hufvudpersonen får gå under, ehuru hans lefnad innebär vida mindre af rent personlig skuld, eller i »Magnhild», der försoningen först kan tänkas utom gränserna för skildringen, kanske till och med först på andra sidan grafven? Svaret på denna fråga hafva vi att hos Ibsen söka i den andra, vid sidan om sanningens idé till den lyckliga upplösningen bidragande orsaken. Det är i qvinnans naturenliga förhållande till mannen och hennes derpå grundade ingripande i handlingen vi hafva att söka det.

I »Kongen» så väl som i »Magnhild», hvilka stycken båda äro af ren polemisk natur, vågar Björnson icke gifva qvinnan någon annan rol än hennes hvardagliga. Den häraf föranledda, otillfredsställande upplösningen skall visa det förvända i den bestående ordningen. Han bekämpar i båda styckena denna ordning och i »Magnhild» särskildt den del deraf, som innefattas i de moderna äktenskapsförhållandena, och här höra vi också för första gången i vår norsk-svenska litteratur (i det sista samtalet, vid prestgården, mellan Magnhild och Skarlie) ordet »usedeligt ægteskab» nämnas, och i »Kongen» strides emot samma skefhet, då Clara ironiskt talar om att »en gang »tage til ægte», som præsten så smukt siger». Men för qvinnans rätta ställning i familjen och i samhället har Björnson ännu icke funnit något *positivt* uttryck, äfven om han, som man väl icke kan undgå att märka, fullkomligt önskar en förändring häri till det bättre. Detta har deremot Ibsen funnit, och det är hans qvinnor som i det afgörande ögonblicket stödjade mannen med deras förenade skatter af förstånd och känsla, som de äfven i det dagliga lifvet böra göra det.

Den storslagenhet man ständigt återfinner hos Ibsens kvinno-

karaktärer, förnekar sig heller icke i hans sednaste skapelse. Lona Hessel så väl som Marta, fru Bernick som Dina Dorf, alla hafva de sjelfva ur sitt eget hjertas djup tillkämpat sig rätten att vara hvad de äro: familjens och derigenom samhällets skyddande genier, utan att därför sjunka ned till sentimental pjunkighet. Lona Hessel, som af den tanklöse vildbasaren Johan Tönnesen gjort den karaktärsfaste men på samma gång godhertade man vi se honom vara, Dina, i hvars själ tankarne på ett fritt och verksamt lif redan länge dvalts och som nu hos Johan skall fortsätta halfsystemens verk, Marta, som uppfostrat Dina till detta stora värf, och slutligen fru Bernick, den kärleksfulla och i det tysta verkande familjmodren, alla hafva de med det arbete de redan gjort och med det som förestår dem i de hem, som nu skola byggas, köpt sig rätten att betraktas såsom mannens vederlikar.

Mannens och *qvinnans* samverkan i *sanning* är hvad som skall rädda samhället, der det är ruttet; detta är tendensen i Ibsens sednaste arbete, och det är dit vi skola söka komma. Landet der borta, till hvilket de båda unga skynda med sin lycka och dithän äfven den stackars Marta så ofta längtat ut från det qvafva skolrummet, det är icke våra dagars Amerika i bokstaflig mening, det finnes öfver allt, der sanningens och frihetens ande är samhällets grundval. »Der ute är det skönt; en vidare himmel; skyarne gå högre än här, och en friskare vind flägtar öfver människornas hufvuden.»

Men huru har skalden sjelf förmått att i sin fantasi höja sig till detta framtidens sagoland, han som dock fostrats och lefvat midt i en omgifning, som, säga hvad man vill, i allt motsvarar den bild, han gifvit oss af det moderna samhället? Må hända hade han heller icke kunnat det, om icke hans diktargenius, så mycket som nu varit fallet, fått lefva ute i den stora och frigjorda verld, om hvilken han talar och hvilken gaf honom mod till att sjelf tänka fritt och stort.



## II.

Vrångheten, lögnen och orättvisorna i vår tids samfundslif är hvad Ibsen vill bekämpa i »Samfundets stötter», och vi återfinna här skalden på ett slagfält, som äfven förut långt ifrån varit honom främmande. Han har förr dragit i härnad mot rutenheten i samhället, men kampen har nu en väsendtligt annan karaktär. Den är icke mera den samma, som då författaren för åtta och tjugo år sedan till hjelte i sitt första drama valde en af historien fäld brottsling, hvilken han, till trots af alla hans fel, stälde som en heros gent emot ett helt förderfvadt samhälle, i hvilket han ville att hans egen samtid skulle se sin spegelbild och erkänna att under sådant allmänt förfall hade äfven den hänsynslöse agitatorn rätt, då hans försoffade omgifning icke förmådde göra sig till godo hans öfverlägsna begåfning.

Kampen är den samme, lögnen och vrångheten skola bekämpas, men det ligger, som sagdt, nära tre årtionden mellan »Catilina» och »Samfundets stötter», och tiden har märkligt förändrat stridssättet. Ibsens sednaste arbete synes genast vid första genomläsningen vara ett bestämdt utprägladt uppslag till ett nytt skede af hans utveckling både som menniska och skald. Han vill gissla, som han alltid har velat det, men nu vill han äfven försona. Hans samfunds-polemiserande dramer hafva förut ständigt haft en tragisk, eller åtminstone ej fullt lycklig upplösning, »Samfundets stötter» är den första, i hvilken det försonande elementet går helt af med segern. Straffet är icke mera blott den sårade rättskänslans hämnd för den ärfda eller sjelfförvållade skulden: det renar och luttrar nu till försoning. Skalden vill ej mera döda, han nöjer sig med att »uppskaka». Hade »Samfundets stötter» skrivits innan denna förändring försiggått hos författaren, så skulle Bernick otvifvelaktigt fått gå under som hjelten i en tragedi, men nu räddas

han. Orsaken härtill ligger nära för handen att utfinna. Skalden har med en ökad människokännedom och en allt mera mognad verldserfarenhet trädt sin samtid närmare under ögonen. Han har dervid lärt sig inse, att om trädet äfven bär många dåliga frukter, så gå dock dess rötter ytterst ned i ett djup af sanning och godhet. Han fattar åter hopp, här kanske för första gången.

Redan detta att han ur den krets af människor sådana som de der dagligen omgifva oss, till hvilken handlingen är förlagd, kan låta framgå något helt godt, talar tillräckligt tydligt om hans förändrade åskådningssätt. Se vi nämligen till huru det i detta afseende förhåller sig med Ibsens föregående arbeten, så finna vi att äfven i ett stycke med så lockande titel som »Kjærlighedens komoedie» det icke är honom möjligt att åstadkomma en tillfredsställande upplösning, under det att hjälten i »Brand», som dock väl också skall vara kött af vårt kött och ben af vårt ben, dukar under för egna förvillelser, så att anderöstens: "*deus caritatis!*" snarast ljuder som ett skärande hän. Liknande exempel skulle icke vara svåra att framställa äfven från Ibsens öfriga dramer.

I »Samfundets stötter» stå vi, på en ännu mera hvardaglig grund, mera verklig och tillika mindre idealiserad än väl någonsin förut hos samme författare — och likväl en sådan upplösning! Denne Bernick t. ex., kan man väl tänka sig en från början mera opoetisk person än han, eller en med hvars handlingssätt vi skulle hafva svårare att försonas, och en sådan man kan Ibsen nu låta räddas, och han medgifver till och med möjligheten af att räddningen kan framgå på ett fullt följdriktigt sätt ur en förändring i personens eget inre. Men det är icke allenast den enskilda människans förhållande till sitt eget rättsmedvetande som kan undergå en förändring, äfven samfundsklassers, ja till och med könens förhållande till hvar andra synes här, som vi redan i det föregående påpekat,

ändra sig till ett bättre. Det är sant att skalden i detta sist nämnda afseende icke stannar vid våra dagars förhållanden, utan, väl vetande att diktarens uppgift är att föra sin samtids framåt, sjelf kastar en blick in i framtiden. Men de bilder han derifrån hämtar och ställer fram för oss, äro dock kännetecknande nog för hans egen nu varande ställning. Ett enda exempel skall vara tillräckligt att visa detta. Fru Bernick är en personlighet, till hvilken det icke skulle vara svårt att i Ibsens föregående arbeten uppvisa flere närslägtade motstycken, den som dock både med afseende på sin inre utveckling och sin yttre ställning till sin närmaste omgifning torde stå henne närmast, är väl Agnes i »Brand». Jemföra vi dessa bådas slutliga öden, faller skilnaden mellan förr och nu oss genast i ögonen. Agnes måste se sitt barn dö och får icke ens i tysthet begråta det, och slutligen går hon sjelf under, och hennes make går under, utan att hon dess förinnan kan taga ett steg till hans räddning. Fru Bernick räddar deremot sjelf sitt barn och vinner på samma gång för sig sin make. Skilnaden mellan de båda kvinnorna ligger deri, att hos den sednare medvetandet om att hon har rätt att handla vaknar till full klarhet och drifver henne till handling. Det är ett fint drag af skalden att först en uppskakande tilldragelse väcker kvinnan till känsla af att hon har rätt att på sådant sätt ingripa, efter det hon förut under många år låtit klafbinda sig af de hänsynsskäl, som uppfostran och de bland hennes omgifning rådande fördomarne pålagt henne. Han tyckes nämligen dermed vilja säga, att hvilken sann kvinna och familjmoder som helst, äfven om hon står midt inne i våra hvardagliga förhållanden, är i stånd till det samma. När Ibsen skref »Brand», skulle han icke hafva vågat samma antydning, åt minstone icke med samma resultat. Då låg kvinnans uppträdande som handlande person såsom ett så långt aflägsset om ens tänkbart eller önskvärdt mål för honom, att han endast kunde skil-

dra henne som overksam åskådarinna, om han icke skulle låta henne gå under. När kvinnorna förut hos Ibsen velat gripa in i händelsernas gång, har det alltid blifvit deras egen och deras önskningsmåls bane (Inger Gyldenlöve, Hjördis), och när de hänsjunkit i försagd overksamhet, har detta, som naturligt varit, icke heller kunnat skapa deras lycka (Eline, Dagny, Agnes). Ibsen stod i detta afseende då på samma ståndpunkt som den, hvilken Björnson ännu i sina sednaste arbeten i viss mån intager.

Sammanfatta vi nu de antydningar, vi här sökt lemna om det förevarande dramats karaktär och betydelse, så finna vi, att skalden, lemnande sin hittills intagna enbart kritiska ståndpunkt, här medgifver möjligheten af en samfundets utveckling till det bättre och på samma gång visar att förbättringens vilkor finnes inom människan sjelf; han målar oss en framtid, sådan vi kunna ernå den, endast vi sjelfve arbeta på att blifva den värdige. Men inom hvarje tidevarf, huru bundna än dess människor må vara af de förhållanden, som äro, rör sig och lefver alltid en trängtan just mot denna framtida utveckling, hvilket här förklarar det djupa intryck Ibsens skådespel, läst eller sedt från scenen, utöfvar på läsaren eller åskådaren. Vi drifvas af ett behof att lära känna de framtiden ledande idéer, som skalden här anticiperat, och detta behof, denna trängtan skall helt säkert också gifva skådespelet en högre, man kunde gerna säga praktisk, betydelse ända till den dag kommer, då profetiorna gå i uppfyllelse. Det är genom sådana stycken skådebanan öfvar en i ordets egentliga mening uppfostrande verksamhet, hvarför de heller aldrig böra der saknas. Ibsen, sjelf från sin tidigaste ungdom nära bekant med scenen både såsom författare och ledare, är också kanske mera än de fleste, som i våra dagar skriva för teatern, lämpad för en sådan uppfostrande verksamhet. Konsten att kläda de stora tankarne i den mest anslående formen känner han

nämligen i grund och begagnar den med mästerskap. Den skickligt sammanträngda och raskt fortlöpande handlingen håller ständigt åskådarens uppmärksamhet i starkaste spänning, under det på samma gång de af den sannaste verklighet präglade karaktärerna och uppträderna hindra att hans fantasi tvingas sväfvä omkring utan stöd eller rent af falla ned, efter att förgäfvat hafva sökt följa författarens kombinationer, som så ofta händer. Härtill kommer äfven, att så djupt ur hvardagslivet ämnet än är hämtadt, det dock ingalunda sparas på kraftiga, intresset uppehållande effekter. Man skulle till och med kunna känna sig frestad invända, att författaren i detta afseende slösar allt för mycket med sina häfvor, då han t. ex. redan i slutet af andra akten åstadkommer en följd af spännande scener, som skulle redan der hafva uttömt förrådet hos mången annan författare. Men Ibsen är van att handskas med de stora effekterna, och han för handlingen framåt under allt jemnt nya sådana. Och han vinner de stora verkningarna utan alla halsbrytande medel och med den största lätthet. Ett bevis derpå är just sjelfva sluts scenen, der i »Samfundets stötter» med ett par repliker åstadkommes alldeles det samma, hvartill Björnson i »En fallit» ansett sig behöfvat en hel akt.

Att se detta stycke uppföras på den Kongl. Dramatiska teatern är äfven en bland de mest glädjande företeelser, man der på länge haft tillfälle att bevitna. Skådespelets djupt gripande syften framstå härvid i skarpaste markering, tack vare ett ypperligt samspel och ett jemnmått i uppfattningen och utförandet af de särskilda rolerna, som visar att de tacksamma uppgifterna med intresse omfattats af de spelande, hvilka nästan alla, åt minstone innehafvarne af de mera framstående partierna, tillhöra vår tal-scens bästa krafter. En och annan rol utföres till och med på ett sätt, som borgar för att den alltid skall ihågkommas som ett betydelsefullt moment i framställarens konstnärsutveckling.

Hr Thegerströms konsul Bernick är, för att göra början med hufvudrolen, utan tvifvel en sådan betydelsefull skapelse, hvilken så väl genom hela uppfattningens korrekthet som genom det samvetsgranna sätt, hvarpå skådespelaren utarbetat enskildheterna deri, kan betraktas som ett verkligt berömvärdt prof på god karaktäristik. Den kallt beräknande affärs-  
mannen, den sjelfviske maken och familjfadern och den på skilda sätt uppskakade brottslingen äro allt skiftningar i karaktären, hvilka för åskådaren framstå i lika tydligt ljus. Härjemte har hr Thegerström på ett fullt riktigt sätt fattat och efterkommer nödvändigheten af att hålla rolens intresse i jemnt stigande, hvilket särskildt i en allt igenom så mycket fordrande uppgift som denna naturligtvis är förbundet med stora svårigheter. Mindre följdriktigt är möjligen i detta afseende hans spel i ett par scener af andra akten, såsom mer än behöfligt forceradt, men detta inverkar dock icke särskildt störande på det hela.

Kan intresset vid utförandet af Bernicks rol sägas vara i ständigt stigande, så torde detta väl med ännu större skäl kunna sägas om fru Hwassers utförande af Lona Hessels rol, som först i de två sista akterna framstår fullt harmoniskt. Den skapelse, fru Hwasser här åstadkommit, är vidt skild från hvad vi förut, åt minstone under sednaste tiden, sett af denna konstnärinna, och hennes uppfattning af rolen är just heller icke egnad att förringa skilnaden, åt minstone icke under de två första akterna; i de följande blir den dock i och med handlingens växande allvar allt mera modifierad. Det lider intet tvifvel att ju icke de öfverdrifter i framställningen, hvilka vi här afse, och hvilka särskildt under de första föreställningarna framträdde väl skarpt, till en god del förorsakas af att författaren gått något väl långt, då han velat visa huru qvinnans frihet väl låter förena sig med alla de hjertats goda egenskaper, som alltid ansetts pryda qvinnorna, men detta borde endast mana

till desto större varsamhet vid framställningen på scenen. Lona Hessel är icke »emanciperad» i detta ords tvifvelaktiga hvardagliga bemärkelse; hon tänker fritt och fruktar icke att bryta emot konvensansen, der denna strider mot hvad hon anser naturligt rätt, men icke skulle hon med sitt goda förstånd, öfverlägsen sin omgifning, vilja särskildt skilja sig från denna omgifning genom ett uppträdande, som i bästa fall kan kallas vårdslöst, men ej gerna naturligt eller behagligt; detta åstadkomma emellertid de abrupta rörelserna och de tvärt framslungade replikerna i de båda första akterna. Sedan kommer handlingens allvar, till fromma för karaktärens sanning, både författaren och konstnärinnan att glömma det Lona Hessel skall vara emanciperad, och här är fru Hwassers spel prägladt af en finhet och styrka i framställningen af det sant och stort qvinliga, som väl endast *hon* är mäktig. Denna scen t. ex. då hon rifver sönder Bernicks bref, är ensam för sig ett mästerstycke af rörande sanning, som i förening med den grundton, hon förstår att inlägga i de halft humoristiska replikerna till Marta i samma akt, låter oss blicka rakt ned i djupet af denna starka och hängifna själ. Den andra sidan af Lonas karaktär, viljekraften och den omutliga rättskänslan, framhålles icke mindre sant i flere af de föregående scenerna med Bernick.

En qvinnofigur af stort intresse är vidare i Ibsens drama Dina Dorf, framtidens unga qvinna, som afskyr förställningen hos sin omgifning och högst af allt önskar att sjelf få arbeta för sin ställning i lifvet. Näst Lona Hessel är hon väl den som närmast vinner åskådarens medkänsla. Karaktären är sympatisk och stark, men kräfver i framställningen icke så liten förmåga af nyansering. Fröken Ädelstam har vid återgifvandet af denna rol i det närmaste vetat att fria sig från ett visst kantigt manér, i hvilket det ej varit utan att man redan stundom sett denna skådespelerska på väg att sjunka, och denna

frihet förlänar nu hennes spel en förmåga att sant återgifva äfven mera skilda intryck, hvilken i denna rol är synnerligen af nöden. Scener förekomma också, i hvilka spelet vitnar tydligt icke blott om den förut erkända begåfningen, utan äfven om en för så unga år berömvärdt intelligent uppfattning af rolen. — De öfrige spelande hafva just icke haft tillfälle att åstadkomma något nytt eller mera karaktäristiskt, men det goda är icke alltid nytt, och helt visst återgifva äfven de sina roller med den samvetsgranhet och urskilning, som höfves vår första tal-scen.

A— Str—.

---

## 14. Dansen.

Vår moder jord, \*den gamla token, hon dansar ständigt solen kring,  
 Hon svänger gladt i välkänd polska med himmelskropparne i ring;  
 Och allt på jorden tråder dansen, ty barnen följa mors exempel:  
 Betrakta allt af jorden frambragt, på allt du skönjer samma stämpel.

Och solens stråle, artig junker, som seden, der han kommer, tar,  
 Hos hennes nåd fru jord plär umgås med sätt, som hennes ynnest har:  
 Han dansar fram på luftens vågor och kysser hennes gamla panna;  
 Se'n bort på vingad fot han sväfvar och kan ej mer förmås att stanna.

---

Men se, hur allt på jorden röres och vänder sig i liffull dans!  
 Se, böljan dansar, luften dallrar i solens milda stråleglans,  
 Och vinden leker mellan löfven, och löfven hvirfla om hvarandra,  
 Och bäcken, liten munter sälle, i dans, i dans sin ban ses vandra.

Och regnet hoppar, snön ju dansar, och isen har så hjertlig hog:  
 När fader vinter blott ger efter, hans isar snabbt med lustigt tåg  
 Framåt, framåt i dansen flykta, och innan stränge hvitskägg hinner  
 De fria barn, de ses ej mera, och deras lif i dans försvinner.



Hvar blommas doft, hvart ljufligt välljud, i luftig dans sitt mål de nå.  
 Så hymnens toner skönt, högtidligt till Herrans lof i dans de gå,  
 Och glada hosiannasånger ur fromma hjertan kraftigt svinga,  
 Och visan, såsom barnet yster, sin gåfva blott i dans vill bringa.

Hvar insekt dansar, fisk i bölja af idel fröjd gör språng på språng,  
 I skyn på vingar fogeln tolkar sin sällhet tumlande i sång,  
 Mot solen svingar fogelns konung, och fritt i skogen dansa djuren:  
 Hvar hälst du dröjer med ditt öga, allt, *allt* ju dansar i naturen.

Och hvarför skulle icke menskan i alla väsens bal ta del?  
 Hon tillhör också moder jorden, och moderns lynne slår ej fel;  
 Ty skåda blott: i dans sig röjer hvar yttring utaf menskolifvet,  
 Ett rörligt, ett förgängligt virrvarr, tills evigt det en gång är blifvet.

När tvänne hjertan mot hvarandra i lifvets vår af kärlek slå,  
 Till altarrund de sälla unga sin blomsterväg i dans framgå.  
 Se'n mången gång på mödans vägar blir dansen knagglig, svår att våga,  
 Men åter lifvas trötta stegen, der kärlek innerst tändt sin låga.

Se barnet, löst ur lindan, hoppar, se, lifvet spritter i hvar lem!  
 Och unga, gamla likna barnen, när lefnadssorgen lemnar dem  
 En flyktig stund. Men lyft på slöjan! — der leker qvalet kurra gömma  
 Bak dansens skärm, och menskan, dårad, så tror, hon skall sin plåga  
 glömma.

Och flärden dansar, lögnen dansar på svekets tunga, oblyg, fräck.  
 Bekymret, svept i nöjets mantel, framsväfvat, lurar mången gäck.  
 Men glädjen, frisk och menskligt fager, går dansande ur hjertats hydda  
 Med ständigt vexlande behagen, af menskospråk än aldrig tydda.

All qvickhet dansar, löjet skalkas på läppars par i dans allt jämt,  
 Det goda, som i själen bygger, så springer stundom fram i skämt.  
 Det sköna kläds i dansens former, på kroppens massor konstens seger.  
 Vår hela lefnad dansar hädan, tills döden sist i dans oss eger.

Det onda dansar, sjukt, förvirradt, allt längre bort i ödslig natt,  
 Krampartadt, feberyrt, demoniskt, tills ned det dignar dödligt matt.  
 Naturen, själf ett verk af Herran, sig rör kring axeln af det sanna,  
 Det goda, sköna hän mot målet, och först vid målet skall hon stanna.

Och därför dansa, menskoslägte, blott låt din dans naturens bli!  
 Det är din rätt, du jordefödda, blott fladdra ej ditt mål förbi.  
 Men såsom jorden i sin bana med dans kring solen härligt svänger,  
 Kring evig sol du dansen lede, tills fram till soln du dristig tränger.

---

Ja, sväng dig, jord, du gamla moder, som sekler ej fått bugt uppå!  
 Fast dagar, nätter sett dig snurra, fördansad är du ej ändå.  
 I hvirfveln drar du med dig barnen, som troget dina later ärfva;  
 Blott skym i mull ej fadershuset för barnen, danserska du djärfva!

*Audax.*

---

## 15. Mönster.

Vårt vackra mönster är hemtadt af ett *Madonnastandar från medeltiden*, är användbart till alla slags bårdarbeten och kan utföras så väl med chatérsöm, plattsöm eller påläggsarbete, som med blott konturbroderi i stjelksöm. Hos Handarbetets Vänner, Brunkebergstorg 15, emottagas requisitioner å så väl påbörjade som fullbordade arbeten efter alla i tidskriften meddelade mönster, då tydliga uppgifter om arbetets art, färgton och bestämmelse bifogas.

---



